

Te Taura Whiri i te Reo Māori o Rarotonga

I runga i te aweke nui o ngā iwi o Rarotonga ki tō rātou reo ka karangatia he hui nui hei kōrero i ngā āhuatanga e pā ana ki te whakatū Taura Whiri i te Reo Māori mō rātou. Ka tae mai te inoi kia tae atu tētahi o tēnei o ngā Taura Whiri ki reira kōrero ai i ngā take i tū ai tēnei, ā, he aha katoa ngā mahi kua mahia i roto i ngā tau 11 kua taha.

I te taenga atu ki reira ka pātaitia te āhua o te reo i ngā moutere katoa o Rarotonga. Ko te kōrero, kua kaha rawa te reo korerū, kua kaha rawa te noho mai o te kupu Pākehā ki roto i ngā kōrero. Ko tētahi anō, kua kore e tika te āhua o te whakamahi i ētahi o ngā kupu, ā, ko te matakū kei ngaro te tikanga ake o ētahi o ngā kupu he pōhēhē nō te tangata. Kia whakatauiratia ake tēnei.

Ko te kupu mō te tauhou ko te manene, me te aha, e whakamahia ana te manene mō te manuhiri. Kua māharahara te hunga i tipu ake i roto i te reo i te mea he manene anō te manene, he manuhiri anō te manuhiri, otia he haere kē tā te manene, he haere kē tā te manuhiri.

Ohorere ana tēnei te rongō kei te raru te reo Māori i ngā whenua o ēnei o tō tātou whanaunga, inā rā, he Māori katoa te nuinga e noho mai ana i tēnā, i tēnā moutere, he torutoru noa iho ngā kaiiwi e noho ana i tā te tangata whenua noho. Kāore i pēnei i a tātou nei kua tata kē te noho mōrehu i tō tātou ake whenua. Hāunga anō ia tēnei, e mōhio pai ana tātou e muia ana ērā Māori e te wae tāpoi e te wae pōkai whenua, me te aha, ko te reo Pākehā te reo whakarato i tēnei momo tangata.

Ā kāti, ko tētahi o ngā take i tohea roatia i tēnei o ngā hui ko te tokomaha o ngā tāngata ka noho mai ki te poari o tō rātou Taura Whiri. Ko te hiahia hoki kia noho mai he māngai mō tēnā, mō tēnā moutere. Ka mutu, ko tētahi

kōrero i puta, kia kua ngā māngai nei e noho ki Rarotonga. Me tangata whenua tonu te noho i tōna anō moutere. Nā, he maha tonu ēnā moutere me tō tātou mōhio, he nui te moni ka pau ki te whakahuihui i tērā poari.

Ahakoā ēnei momo tohe, heoi anō tā tēnei o ngā Taura Whiri he tautoko i tō rātou hiahia me te kī atu ahakoā pēhea, kei konei tēnei o ngā Tari ki te tautoko atu ki te āwhina atu i tā rātou e whai nei. Arā anō hoki tētahi hei whakaaro ake mā rātou, ko ngā kōrero mō te Taura Whiri 'hou'. Akenē he ara poka tata tēnei mō rātou. Kua neke atu i te 11 tau tēnei o ngā Tari e whakarato ana i te iwi, ā, te āhua nei ka huri ngā mahi ā kō kō ake nei ki te hoko ā-kirimana i ngā mahi e pā ana ki te reo.

Ka pātai te iwi mehemea ka ora ake tō tātou reo i tēnei o ngā huarahi ka whāia nei. Heoi anō te kōrero ka taea i tēnei wā, wai ka hua, wai ka tohu, engari ia te tūmanako, kia kitea e te ringa e tuhi nei, āe, engari tonu, e mea ana koe.

Te Pakiwaituhi o Buzz rāua ko Poppy

Nō nā tata ake nei i puta mai te rīpene atatata o Buzz rāua ko Poppy, ko te reo Māori te reo matua o runga. He tuatahitanga tēnei i te ao kōrero Māori nā te mea he pakiwaituhi tēnei mā te tamaiti Māori, ki te reo Māori, ka mau te wehi! Mō te roanga atu o ngā kōrero haere ki te whārangi tuarua.

ANEI...
i te reo Māori
mō te wā
Tuatahi

Ngā mahi Mātātoa a

BUZZ & POPPY

Mai rā anō i te wā e tamariki ana te nuinga o tātou, ka pākia tātou e ngā ritenga o ēnei mea te whakaari pakiwaituhi. Ko Mickey Te Kio, ko Tānara Rakiraki, ko Goofy me Woody Kairākau, hei whakahua noa ake i ētahi o tōku nei wā. Taka noa mai ki ēnei rā, tata kore ana e taea ā tātou mokopuna te kukume mai i mua o te pouaka whakaata ka whakaarihia mai ana ēnei tūmomo tikanga ngahau tamariki.

Ka tau ki hea ō tātou whakaaro mō ngā piki me ngā heke o ēnei ritenga, ōna pai, ōna kino, koia tēnei ko tētahi o ngā tikanga e tīmata ai te hunga ririki ki te whakamātautau i tōna reo tūtaki i ngā tikanga o te ao e taiāwhio nei i a ia. I roto i aua tikanga, ko te noho a whānau, te atawhai a tētahi i tētahi. Ko te whakatūpato me te toa o te wairua. Ko te amuamu, te pukuriri me te aroha. Ko te whakarongo me te āwhina. Te whakatara, te rawe, me te whakahīhi.

I Aotearoa nei ko te mate nui kē, kotahi anake reo takinga i aua whakaari nei, ko te reo Pākehā.

Engari kua kapi tērā hapa ināianei nā te mea mō te wā tuatahi mai i te oroko waihangatanga o ēnei ritenga e ōna mātauranga, kua āhei te takinga mai o aua tikanga i roto i te reo Māori i te otinga o tēnei rīpene whakaari pakiwaituhi nei, “Ngā mahi Mātātoa a Buzz rāua ko Poppy”.

Ko ngā kaikawe i ēnei whakaaro he ngārara me ētahi atu o ngā uri whakahī o te Wao-nui-a-Tāne. Ko te arohanga o te whakaari nei, ko ngā pēpeke o “Te Whānau Huhu”. Ko Buzz rāua ko Poppy, ō rāua mātua a Woody rāua ko Dolly, te pōtiki a Snobbly, me tō rāua koroua, kuia hoki.

Hei whakamātautau i te hunga nei, tērā ngā nanakia o te ngahere, ngā manu nei a Hēmana rāua ko Rēmana, he makipae. Kāhore atu ā rāua kai pai i te ao nei, i te huhu. Engari me waiho ki reira ēnei kōrero iri ai. He ai rā me whakaoti pēnei, ko te roanga atu e whai ana i ngā takinga pakiwaitara tuku iho nō onamata rā anō, ngā ākinga te pai me te kino, te tika me te hē, te toa me te wairuatōa.

I raro i te maru o Airforce Digital he kamupene tapa reo, pūoro i Tāmaki-makau-rau, kua riro nā māua ko Rhonda Kite o Te Aupōuri i tātari ōna ritenga kiā mau ai te moko Māori ki tēnei kaupapa. He ai rā hoki ki a māua tahi.

“I hangā ēnei mahi hei tīkaro i te hinengaro tamariki, ko te rerekē ināianei kua āhei te kapea atu aua mānawa mā roto i tō tātou ake reo. Menā ko te ora tonu tō tātou reo, anei tētahi o ngā tikanga e taea ai.”

Nō te reanga kīhai nei i whiwhi ki ngā hua o tō tātou reo a Rhonda Kite, nō reira he mea whakahirahira ki a ia, kia whai wāhi te kamupene i hangā nei e rātou ki

te para i te huarahi e tūpono ai te whiwhi a ōna uri ki tēnei tāinga i whakarērea iho nei e ō tātou tūpuna.

Apiti atu ki tēnei hei tā Rhonda;

“He tohe anō hoki pea tēnei ki ahau, kāhore anō i poto te wā mōku ki te ako i te reo nei”.

Ko tō māua whakapono, he mahi tōtika kei konei mā tātou katoa, kei te purea te ao e te rahi o ngā pakiwaituhi pēnei, menā kei te tika te reo o roto, he aha te hē o te tāpae i ōna ritenga ki te reo rangatira o ō tātou wheinga.

Ahakoia i tūpono noa te kitea e māua o te whakaari nei, ehara i te mea i maiangi noa ake te whakaaro i roto i a māua kia whakamāorihia ēnei momo tikanga pakiwaituhi. He ai rā, kua pau kē te rua tau i rokohangatia ai e māua te ao mō ētahi kaupapa hei whakapaunga i ō māua pūkenga, ka kitea tēnei.

Ehara hoki i te mea iti te utu mō te waihanga noa ake i ēnei momo tikanga. Menā i riro mā māua ake e waituhi ōna ritenga, kei te takiwa o te 800,000 tāra kē te utu e rere ana. Ahakoia te whakamāori kau nei i tōna āhua, ka nui anō te rahi o te utu. He ai rā, kei waenga i te 40 me te 50 mano tāra ka oti nei mō te hoko.

I te uaua o te kitea o tētahi pūtea hei pīkau i ngā utu e tutuki ai te kaupapa nei ka tahuri māua ko Rhonda ki te whakatinana i ō māua tūmanako i runga i te whakapono ki te arohia mai e te ao whānui kei reira hua ai, ki te kore hoki heoi anō tō māua raru, ko ō māua werawera, me ngā werawera pea o ō māua hoa me ō māua whanaunga nā māua nei i tohe ki te tautoko mai i te kaupapa.

Kotahi anake pea te kōrero e toe ana kua kite nei māua i te hua o te mahi kua oti nei i a mātou katoa. E pānui koe i te reo Māori, e mātakitaki koe e whakaarohia mai ana, e rongorongo e kōrerohia ana ā reira kē kitea ai tōna ātaahua ki te kawewā i ō tātou tini whakaaro.

Ahakoia ka taea e koe te hoko te whakaari whakaata reo Pākehā o te taonga nei i ngā whare hokohoko, kotahi anake te wāhi e whiwhi ai koe ki tōna ritenga Māori, mā runga i te tono ki te nama waea kore utu e mau ake nei:

0 8 0 0 4 T E R E O

ki tēnei nama ake rānei

0 8 0 0 4 8 3 7 3 6

Ko te utu ā-moni, ā-haki rānei mō te rīpene whakaari whakaata, me te tuku ā karere atu ki tō ringa he: **\$34.95**

Hei haukoti i ēnei ritenga katoa, ka taea tonutia e koe te tuku tonu mai i tō haki mō tāu e hiahia ai ki;

Airforce Digital
POUAKA POUTĀPETA 56219
Dominion Road, Tāmaki-makau-rau.

NGĀ KURA WHAKAPAKARI REO A

Te Kura Reo i Tū ki Waimārama

Tēnā kia hoki noa ake te kōrero ki ‘te puna wai rere o te kupu’ nei. Koirā kē hoki te whāinga nui o roto i ngā kura nei ko te kaha ake o te rere o te puna kupu, ahakoa ngā āraitanga mai a te kūare, a te pōrearea, a te hunga whakatakē. Kia rere ngā wai i ōna rerenga e rere ai, ā, hei tōna wā maringi atu ai ki tōna wāhi i whakatauhia ai. Mena koinei te āhua o te kaha o te ngākau nuitia mai o te taonga nei me pēhea e kore ai e ora tonu?

Nō ngā rā o te marama o Kohi-tātea ka pahemo ake nei i tū ai te kura reo tuatahi o tēnei tau ki Waimārama, rohe o Ngāti Kahungunu ki Heretaunga haukū nui. Ko ngā rā i tū ai te kura ko te 10 – 15, ā, kātahi anō te kura ki Waimārama i pēnei rawa te kaha o te muia e te hunga mate nui, ngākau nui anō hoki ki te reo Māori. Hui katoa ki tēnei o ngā kura ko tōna āhua 150 nei mātou.

Kātahi rawa pea te kura i pēnei rawa ai te nui o te waewae tapu ki ngā kura nei engari ahakoa tērā puta ana tētahi wairua i whakamiharo ai mātou, i kōtore whererei anō ai hoki mātou.

Ahakoa te pōi mai o te tangata kore rawa nei i tata weto ngā umu tao roa a ngā uri o Tiakitai me ērā atu o ngā rangatira o tēnei o ō tātou rohe. Pangoro ana te whata roa a Manaia, ā, me te aha anō, tau pai ana te mauri o te tangata, rere ana hoki te wai o te puna kupu. E te iwi kāinga, i kaha nei koutou ki te whiu i tahua roa, e kore e mutu te mihi a te hunga whakaeke ki tā koutou whakaute mai.

E kore anō hoki e mutu taku mihi ki taku kāhui kaiwhakaako e riro nei mā rātou te kākano kua ruia e tāuhihi ki ōna wai e matomato ai te tipu kia pai ai te puāwai ā tōna wā. I a rātou te pīkaunga nui engari ahakoa tērā i ū, i mau, i mānawanawa, uaua ana tērā ka hīkaikai nā reira e tika ana kia puta he mihi ki a rātou āku ake nei, a Timoti nei. Ko ngā mōrehu kuia nei, ko Mate rāua ko Mīria, ko ētahi atu, arā, a Anita, a Ngāhintūrae, a Rāhera, a Te Haumihiata me ngā puehu koroua nei a Te Waihoroi rāua ko Te Wharehuia, koutou katoa ka mihi rā te ngākau.

Kāti, waiho noa ake i konei ēnei mihi ruarua nei mō te āhua ki te kura i tū ki Waimārama. Kua tau te puehu, kua kohi tēnā, tēnā i ōna anō mahara mō tāna i kite ai, i rongo ā-taringa, ā-ngākau ai, nā te mea kua nōho kē hoki ko te reo te take paihere i a rātou haere ake nei, ahakoa ā-hoa, ā-whaiāipo kē rānei, ā, ko te taura paihere nei ka mārō kē atu, ka mārō kē atu i roto i te wā he whakapono nōku e kore e whakaaetia e te hunga haere mai kia kaewa, kia kōrurururu te taura nei.

Waiho mā te wā tāku e whakapae nei e kitea ai, e kore rānei e kitea ai engari i roto i tēnei wā e mihi ana, e mihi an tēnā anō rā tātou katoa.

Te Kura ki Waahi

Nō ngā rā o te 7 - 11 o Poutū-te-rangi i tū ai ki te marae o Waahi te kura tuatahi, mō tēnei tau, mō ngā akonga pakeke o roto i ngā kura kaupapa Māori i runga anō i te reo tāwhiri o Te Wharekura o Rākaumanga. Ahakoa te tono mai a te kura o Te Rito o Ōtaki kia whakaaetia ā rātou nā akonga o tēnei taumata kia whai wāhi mai, i te mutunga iho, ko taua tokotoru anō rā i puta ake, arā, ko Hoani Waititi, ko Rūātoki me Rākaumanga, ā, hui katoa ngā akonga i reira ko tōna 60 nei.

I whakarōpūtia rātou e ō rātou anō kaiwhakaako engari i kitea i roto i te haerenga o te wā me titiro anō ngā whakarōpūtanga i te mea riro ana ētahi o ngā rōpū mā ētahi o taua rōpu ngā mahi e whakaupaua, e whakakōpeka me te aha takeo ana te rōpū tae atu hoki ki ngā kaiwhakaako. Kaua mā te tokoitī te tokomaha e whakapōrearea, e pāengaenga engari ia me kimi he ara e kore ai te kōioio e kōioio!

Ā wairua nei ko taua wairua tonu rā o tēnei whakatipuranga kāore he kōrero mō tērā atu i te whakamihi. I kakama ki ngā whakahau, i kakama ki ngā mahi, i kakama noa iho nei!

E kore e mutu ngā mihi ki te marae mō te wāhi ki a rātou i riro nei nā rātou a tahua roa i whiu kia pangoro ai te whataroa a Manaia ināhoki uaua ana tērā i tēnei taipakeketanga engari me tē rātou ka tika! Kei ngā ringa wera, kei ngā tūmau tēnā rawa atu rā koutou, i pai ai te haere o ngā mahi nā koutou o muri.

TE TAURA WHIRI I TE REO MĀORI

Koutou, ngā kura, e whai akonga ana i tēnei taumata, arā, i te pae tuaono, tuawhiti rānei e āhua matatau ana ki te kōrero, nā te mea katoa ngā whakahaere kei te reo Māori, nei te pōwhiri atu ki akoutou, kei pōkaku noa mai koutou e aukatihia noahia mai ana ki ēnei kura e toru nā rātou nei i te para te huarahi.

Ko te kura whai mai i tēnei ka tū ki Te Kura Kaupapa Māori o Hoani Waititi ā te 30 o Haratua – 3 o Pipiri.

Hei whakamaumahara noa ake:

Ngā rā o te kura: 27 Pipiri – 2 Hōngongoi

Ko te marae: Ko Ngahutoitoti i Paeroa,

rohe o Hauraki

Ko te wā whakaeke:

Hei te 3 i te ahiahi i te rā o te 27 Pipiri

Kei wareware tātou e haere kē mai ana tātou ki te kōrero Māori nō reira whakarērea atu tō reo Pākehā i te kāinga. Whāia ko te kaupapa o te kura kia eke, arā, ko te reo Māori i ngā wāhi katoa i ngā wā katoa.

Te Kura ki te Marae o Ngahutoitoti

He whakamōhio, he whakamaumahara noa atu ka tū te kura tuarua mō tēnei tau ki te marae o Ngahutoitoti ki roto o Hauraki ki Paeroa. Ko ngā hapū manaaki mai i a tātou i tō rātou marae ko Ngāti Tara, ko Tokanui me Ngāti Tāwhaki.

Kāore i tawhiti atu te marae nei i te tāone o Paeroa, ā, e taea ana e te wharenuī, e Te Awapū, te 200 rau tāngata te whakamoe. Ko te ingoa o te whare kai ko Te Puna o te Ora.

E whai ake nei tētahi whakamārama hei whāinga māu kia tae pai ai koe ki te marae.

Inā haere mai i Tāmaki-makau-rau haere mai ki te tāone o Paeroa ka whai tonu i te huarahi matua ki te arawhata(piriti) ki reira huri whakatekatau ai ā tae noa ki te huarahi o ROTOKOHU ki reira huri whakatemauī ai ka whai i te huarahi kia kite rā anō koe i te pānui e tohu ana ki te marae o Ngahutoitoti. Waiho ko te Kura Tuarua o Paeroa hei tohu atu ki a koe kei hea te huarahi o Rotokohu nā te mea e hāngai tonu ana te kura ki taua hurihanga rā.

Inā haere mai i Te Aroha, i Kirikiriroa rānei, haere tonu mai i te huarahi matua, ka whakahipa i te marae o Te Pai o Hauraki kia tae atu ki te Kura Tuarua o Paeroa hei reira huri whakatekatau ai i te huarahi o ROTOKOHU ka whai ai i te huarahi kia kite rā anō koe i te pānui e tohu ana ki te marae o Ngahutoitoti.

Nō Wai Kē Ia Te Reo Nei?

Nō kō tonu ake nei, nō roto anō i ngā whiriwhiri e pā nei ki Te Taura Whiri me Te Māngai Pāho me te whakamoea o aua whakahaere e rua rā kia kore ai e pērā rawa te nui o te pūtea e whakapetohia ana, ka puta te kōrero i tētahi o ngā kaiwhiriwhiri nō te iwi Māori te reo Māori nā reira e tika ana kia whai wāhi mai te iwi Māori ki ngā whakatau e pā ana ki tōna reo.

Kātahi au ka noho i konā whakaaro ai āe rānei e tika ana tā te kaikōrero, e pōkaku kē ana rānei. Nāwai au i noho ka tū aku pihi i te āta whakaarotanga ki te kaupapa nei, ā, anei te whakaaro i tau i a au i te ākinga anō a naunau, a natu.

Āe, e hika mā, he wā tōna i tino tika ai te kōrero nei, nō te iwi Māori te reo Māori nā te mea hoki he wā tōna koinei anake te reo o te ao Māori, kāore kē he reo i tua atu. Taea anā e taua reo rā te katoa o tōna ao te whakaahua, ā, e hia kē nei ngā kupu i ētahi wā mō te āhuatanga kotahi engari i roto i te rā nei, ahakoa te huhua o te kupu kei te takoto, kotahi noa iho te mea, i te nuinga o te wā, e mōhiotia ana, e whakamahia ana rānei e ngā kaikōrero o ēnei rā, ā, me te aha anō, e ngaro nei te kupu, e ngaro nei te kupu.

Nō Wai Kē Ia Te Reo Nei? (mai i te whārangi o mua mai)

Nā te ringā o te Toihau

E ai ki te kōrero 1910 rawa ake te tau kua tīmata te heke haere o te nui o te hunga matatau ki te reo Māori, arā, mai i te 100 ōrau ki te 92 ōrau. Nāwai, nāwai i roto i te wā heke rawa atu ana ki te āhua 25

ōrau i te wā i whakahaeretia ai e Tākuta Richard Benton tāna rangahau i te ora, i te mate kē rānei o te reo Māori i ngā tau 1975 – 78. Ko te tūhuratanga a taua rangahautanga rā ko tōna āhua 70 mano nei te hunga matatau ki te reo, ā, ko te nuinga o taua hunga rā kua eke kē ki te karangatanga kaumātua. Kitea ake ana i roto i te rā nei kua kore kē te nuinga o taua hunga rā i konei. Ka noho tērā hei take e ngāhinapōuri ai te ngākau tae atu hoki ki te momo reo i kōrerotia ai e taua hunga rā.

I te whakahaeretanga o te rangahau o te tau 1995, te tau i kīia ai ki Te Tau o te Reo Māori, kitea ana e tērā rangahautanga ko tōna āhua 10 mano noa iho nei te hunga e pērā rawa ana te matatau i ērā kua ngaro atu nei i te tirohanga kanohi. Me kī ko ngā mōrehu ēnei engari i tua atu i a rātou ko tōna āhua 163 mano i kī he mōhio rātou ki te kōrero Māori, ā, ko taua ‘mōhio’ rā ko tērā o te mōhio ki te mihi tae atu ki ērā e tino matatau ana nei. Nā reira kei te kitea e piki ake ana te nui o te hunga kōrero Māori ahakoa kāore i te eke te reo o te katoa ki ōna taumata engari pea hei roto anō i te wā, otirā koirā te wawata!

Nā, i ēnei wā o te whai kia mau tonu te reo, kia kōrerotia anō hoki i ngā wāhi katoa i ngā wā katoa kua tīmata te tāhūhūhū, me te whakatuatētia o te tangata i te āhua o te iwi Māori ki tōna reo.

Kua roa rawa te iwi Māori e uapare ana i take kē noa atu mō te ngaro haere o te reo tē whakaae kē ai nāna anō tōna reo i tuku ki te mate ehara i iwi kē atu. Ahakoa ngā raru i pā ki te ao Māori i te mutunga iho nōna tōna reo engari whakatau kē ana me kōrero i te reo ehara kē i a ia ake, ā, pareā ana tōna anō ki rahaki, e rahaki tonu nei!

Āhea rā anō nei te iwi Māori oho ake ai i tana moe kua roa nei e moe ana? E kore te reo e ora i te moe noa iho a te tangata, e kore te reo Māori e ora ki te waiho tonu te Māori ko te reo Pākehā hei reo matua mōna, e kore hoki te reo Māori e ora ki te kore he kaikōrero. Nā, ehara i te mea me pērā rawa te ihumanea o te tangata e mōhio ai ia e tika katoa ana ngā kōrero o rūnga ake nei mena e whāia ana kia ora tonu te reo Māori haere ake nei, haere ake nei.

Nā, hei konei kua hoki anō ki te urupounamu i whiua i te wā o ngā whiriwhiri me pēhea te āhua hou o Te Taura Whiri, arā, nō wai te reo Māori? Ko au e kī ana kua kore i taea te kī, kua tino kore nei i taea te kī, nō te iwi Māori te reo nā te mea ko te nuinga o te iwi Māori kāore kē i te aro mai ki te reo, nō reira kei noho mai rātou i konā kī mai ai ‘nōku tēnei reo’ kāore nei rātou i te paku aha kia ora ake, kia whānui kē ake rānei te kōrerotia.

I tua atu i te whakaoho noa i te iwi Māori kia tahuri mai ki te reo o ō rātou tīpuna ko te kī atu ki te hunga e kaha nei te whai me te kōrero kia kaua e waiho ō rātou reo kia Pākehā te takoto mai engari ko ngā kupu kia Māori pēnei i ēnei, ‘pea ka haere’, ‘kāore anō kua mutu’, ‘kei a koe he pene’, ‘kāore e taea ki te haere’, ‘rānei he āporo’, ‘nāku te hē’ me ētahi atu anō. Tēnā ko ēnei kia tika ka whai atu ai i ētahi atu anō.

Kāti, nō wai kē ia te reo Māori menā ehara kē i te iwi Māori? Ko au e kī ana ko te reo Māori nō te hunga e whai ana kia mau, arā, te hunga e ako nei, te hunga e tuku nei i ā rātou tamariki ki te kōhanga reo me te kura kaupapa Māori, te hunga e kōrero Māori nei ahakoa huri ki hea, ahakoa kōrero ki a wai. Ki a au nei, koinei anake te hunga e tika ana ki kia whai wāhi mai ki ngā whakatau e pā ana ki te reo me tōna ora, mate rānei. Kāore kē he wāhi ki te hunga aro kore mai.

Ā te wā e tahuri ai te katoa o te iwi Māori ki te reo hei reira rawa ka taea te kī nō te iwi Māori te reo Māori nā te mea hoki i a rātau e kore nei e aro mai, e whakaae kē ana rātou kia mate atu tēnā reo. Me pēhea kē atu hoki te whakamāori i te wairua aro kore i tua atu i tērā?

He Whakaohiti, He Whakatūpato

I ēnei rā o te tino kore nei i mōhio ka pēhea rā ngā nekeneke me ngā hiahia o te Kāwanatanga e tika ana kia noho tūtakarerewa, kia noho matawhiwhi ki ngā whakatau, ki ngā āhuatanga hou ka puta.

Kua puta te kōrero a te Minita Māori ki te ao whānui mō tōna hiahia kia whakakotahitia ngā whakahaere katoa e whai pānga ana ki te reo. Nā, hei whakatutuki i tērā whakaaro ōna ko te whai kia kotahi a Te Taura Whiri i te Reo Māori me Te Māngai Pāho nā te mea ko ēnei whakahaere e rua i takea mai i te reo me tōna ora, tōna mau haere ake nei.

Ā hinengaro nei mārakerake ana te kitea atu o te whāinga o tērā whakaaro ināhoki ki te whakakotahitia te taha whakahaere inā kē noa atu te pūtea ka toe mai hei whakapeto ki ētahi atu mahi e ora ai, e pakari ake ai te reo. Engari hāunga ia tēnā, ko te raruraru kē hoki kei tē āhua o te noho tahi he minita kē noa atu hoki nōna te mana ki Te Māngai Pāho, ā, he minita kē noa atu anō hoki nōna te mana ki Te Taura Whiri i te Reo Māori. Ko te mahi nui kia whakaae ēnei minita tokorua nei ki te whakaaro. Ki te whakatenetene tētahi kua kore te kaupapa i tutuki, kua noho tārewa noa iho i konā tārewa mai ai.

Mate atu he tētēkura, ara mai he tētēkura

Waihoki ko mātou ko āku nā kaimahi e noho maunawenawe nei i te korenga i puta wawe o tētahi kōrero kia tau ai ō rātou mauri kia kore ai hoki e noho i runga i te tītakataka, i te māharahara. Aua atu e mau tonu ana rātou ki te kakaū o te hoe me te hoe tonu i te waka ahakoa kāore i te tino mārāma ka whakakukū ki hea.

Ahakoa pēhea ka rere kē te āhua o Te Taura Whiri me āna mahi ka mahi. Inā eke tā te Minita Māori e whai nei kua kore Te Taura Whiri e whakatū, e whakahaere rānei i ngā kura kua roa nei e haere ana engari ka hokona mai i tētahi atu whakahaere tērā mōhio o te whakatū kura. Kua noho Te Taura Whiri hei kaihoko ratonga, kua kore i riro māna ake te ratonga e whakawhiwhi ki te hunga tonu mai. Tērā pea ko ngā mahi ka mau tonu ko 'He Muka' me 'Ko Te Whānau' engari atu i ērā ka hokona katoatia mai ngā ratonga e hiahia ana.

Ko te whai kē hoki kia hāngai atu ngā mahi a Te Taura Whiri ki te Mahere Rautaki Reo kua whakatakototia nei e te Kāwanatanga hei whāinga mā te motu, arā,

- (1) **kia tokomaha ake te hunga mōhio ki te reo Māori mā runga anō i te maha ake o ngā āheinga o te tangata ki te ako me ngā wāhi ka taea te reo te ako**
- (2) **kia pai ake te kōrero me te tuhi i te reo Māori, kia kaha ake anō hoki te mārāma atu ki te reo Māori mā runga anō i te āta whakarongo me te pānui i te reo Māori**
- (3) **kia nui ake ngā wā me ngā wāhi e āhei ai te tangata ki te kōrero Māori**
- (4) **kia tere ake te whakawhānuitia ake me te whakapakaritia ake o te reo Māori**
- (5) **kia aro pai mai te Māori me te Pākehā ki te reo Māori me te whakapono anō hoki he tino hua kei roto i te āhei o te tangata ki te kōrero i ngā reo e rua, he painga anō hoki kei roto i tērā mō Aotearoa whānui.**

Kāti, koinei rā ngā take e whāia nei me kore e tutuki, ā, e tutuki ai me whakarere kē kō te āhua o Te Taura Whiri i te Reo Māori.

Nā reira koia noa nei te whakamōhio atu ko ngā kura kua whakaritea kia tū i roto i tēnei tau pūtea, arā, atu ki te 30 o Pipiri ka tū tonu, ā, ko aua kura ko tō ngā akonga taipakeke o ngā kura kaupapa Māori ka tū ki Waititi ā te 30 o Haratua – 3 o Pipiri me tō ngā pakeke ki Ngahutoitoi ā te 27 o Pipiri – 2 o Hōngongoi, engari ko ō tua atu i taua rā kāore i te mōhioitia ka aha i ngā āhuatanga hou nei. Koirā au e kī nei he whakaohiti, he whakatūpato tēnei kia noho mataara, kia noho mōhio mai ai koutou he aha te aha.

Waiho ki tā rātou i kī rā, 'Mate atu he tētēkura, ara mai he tētēkura.' Otirā koirā te wawata nui o te ngākāu, e tātou mā, mō te whakahaere nei, mō Te Taura Whiri i te Reo Māori.

**TE PUKAWHAKAURU KI TE KURA WHAKAPAKARI REO MĀORI A TE TAURA WHIRI I TE REO
MĀORI KA TŪ KI NGĀHUTOITOI MARAE, PAEROA,
ATU I TE 27 O PIPIRI KI TE 02 O HŌNGONGOI 1999**

Tēnā whakakāia mai koa tēnei pukawhakauru, tukua mai ki te tari o Te Taura Whiri i te Reo Māori i mua i te **01 o Pipiri 1999**, kia taea ai te marae te whakamōhio tokohia e haere atu ana, kia taea rānei te whakatau me whakakore i te mea he tokoiti rawa kua tonu. Ko te utu whakauru mai ko te **rua rau tāra (\$200.00)**, hei āwhina noa i te kaupapa. Tukua mai tēnei i te taha o tō tonu.

1. TŌKU INGOA: _____

2. TŌKU KĀINGA NOHO: _____

3. TAKU MAHI: _____

4. TŌKU WĀHI MAHI: _____

5. AKU TAU WAEA I TE MAHI: _____ WAEA WHAKAAHUA: _____ WAEA I TE KĀINGA: _____

ĀNEI NGĀ RŌPŪ MAHI I NGĀ KURA;

- ⑦ Ahakoa he aha te kaupapa e taea ana te kōrero. E tino whānui ana te mōhio ki te reo ahakoa rere ki hea. Ko te nuinga o tēnei rōpū i pakeke mai ki te reo.
- ① E matatau ana engari me uaua ka hapa. E pātōtō atu ana ki te kūaha o te rōpū 7.
- ② E mārama ana ki te nuinga o ngā kōrero ka rangona, ā, e taea ana te whakahoki. Kei konā tonu ōna punua hapa engari e pakari haere ana.
- ③/④ E taea ana te kōrero menā he take e pā atu ana ki a rātou. E autaiā ana engari e puta tonu ana ōna hapa.
- ⑤/⑥ Ko tēnei hunga nō nā noa nei i tīmata ai, ā, kāore anō kia mārō te haere. E taea ana te mihi, te whakamahi ngā kōrero me ngā whakatakotoranga kua whakaakona atu.

KI TĀU NĀ TITIRO KO TĒHEA O ĒNEI RŌPŪ TE RŌPŪ PAI MŌU? (Mehemea kua tae koe ki tētahi o ngā Kura Whakapakari Reo a Te Taura Whiri whakaatuhia mai i tēhea rōpū koe.)

① ② ③ ④ ⑤ ⑥ ⑦ ⑧

HE KUPU WHAKAMĀRAMA ATU ANŌ - Menā he kōrero atu anō e tika ana kia mōhio te Taura Whiri e pā ana ki tēnei tonu, tēnā koa tuhia mai i kōnei:

PUKATONO MŌ NGĀ RAUEMI A TE TAURA WHIRI

Tēnā koa tonoa mai kia:

___ x Ngā Hākinakina 1 (1990, 33 whārangi)	@ 5.00___
___ x Ngā Hākinakina 2 (1991, 27 whārangi)	@ 5.00___
___ x Apirana Ngata (whakaahua)	@ 5.00___
___ x He Muka (pānui whakamōhio)	kāore he utu
___ x Ko te Whānau (pānui whakamōhio)	kāore he utu

TE KATOA (Kei roto te tāke hokohoko i ēnei utu katoa) \$___

Ingoa: _____

Kāinga noho: _____

Waea: () _____